

HET JOODSE ACHTTIENGEBED DE BRON VAN HET ONZE VADER

Vergelijk tussen het 'Achtteengebed' en het 'Onze Vader'.

3^e deel in serie: Joodse oudheden

Door
W. Westerbeke

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2002

Inhoud

Voorwoord

Hoofdstuk 1

Het ontstaan en de structuur van het *Achttiengebed*.

- Het Achttiengebed
- Het vaste gemeenschapsgebed, een vervolg op de offerdienst
- Ontstaan en ontwikkeling van het vaste gebed
- Het gebed - 'schepping' van het volk
- De Palestijnse en de Babylonische versie
- De *negentien* zegenspreuken van het Achttiengebed
- Over bidden in het algemeen en van het Achttiengebed
- De woorden van het gebed
- Het gebed gericht op God en de mens
- De tijden van het gebed
- Gemeenschapsgebed en persoonlijk gebed

Hoofdstuk 2

De samenhang tussen het *Achttiengebed* en het *Onze Vader*, beschreven door Justus Vermeer en Daniël Whitby.

Hoofdstuk 3

De overeenkomst tussen het Achttiengebed en het Onze Vader.

- Algemene overeenkomst
- Aanspraak
- Eerste bede
- Tweede bede
- Derde bede
- Vierde bede
- Vijfde bede
- Zesde bede
- Besluit

Voorwoord

De discipelen konden niet goed bidden. Dat wisten ze van zichzelf. Op zekere dag horen zij hun dierbare Rabbi, de Heere Jezus, bidden. Zodra Hij klaar is vragen zij Hem: *'HEERE, leer ons bidden, gelijk ook Johannes zijn discipelen geleerd heeft'*. Jezus is altijd gewillig om Zijn discipelen te leren. Hij antwoordt: 'Wanneer gij bidt, zo zegt: Onze Vader, die in de hemelen zijt.' Lucas 11:1-4. En Mattheüs 6:9-15.

Zouden de discipelen dit gebed direkt opgeschreven hebben, om het goed te kunnen onthouden? Nee, ze kenden een soortgelijk gebed, wellicht al vanaf hun kinderjaren. Waarom herhaalt de Heere Jezus het dan? Om het nog eens te onderstrepen, dat dit gebed de kerninhoud vormt van alle gebeden. Waaruit kenden de discipelen dan het *Onze Vader*? Uit de Joodse gebeden, die dagelijks in de synagogen en thuis gebeden werden.

Het gebed waaruit Jezus citeert heet: Sjemonè Esré. Letterlijk vertaald: ACHTTIEN, omdat het uit 18 aparte beden bestaat. Het Achttiengebed stond onder de Joden in hoog aanzien. Het was door godzalige voorgangers in Israël opgesteld, geheel uit teksten genomen uit de thora, dat is het Oude Testament. Vandaar dat het Goddelijk gezag draagt. Dan is het dus ook voor ons van groot belang. Het Achttiengebed is niet alleen door Godvruchtige mannen samengesteld maar bovendien is het de bron waaruit Jezus het 'Onze Vader' citeert. De meeste christenen denken dat Jezus een totaal nieuw formuliergebed heeft opgesteld. Dit is niet zo. Het was een korte samenvatting van een ernstig en plechtig gebed wat al eeuwen bekend was. Als wij dan het 'Onze Vader' hoogachten omdat het tot de Heilige Schrift behoort, moeten we de bron waaruit Jezus citeert niet minder hoogachten. Jezus achtte het Achttiengebed zeer hoog, omdat Zijn Vader deze beden door miljoenen gedaan, wilde horen en verhoren.

Deze brochure is bedoeld om u de grote waarde te laten zien van het Achttiengebed. En om de relatie aan te tonen tussen het Achttiengebed en het 'Onze Vader'. Die het één waardeert zal het ander niet verachten. Het *gebed des Heeren* werd in de oude Christelijke kerk hooggeschat. Toen de kerk afweek van haar oorspronkelijke instelling, bleef de Roomse kerk het Onze Vader eren. De kerk van de Reformatie heeft het 'Onze Vader' in al haar kerkelijke formulieren opgenomen en duidelijk verklaard. Het is nu aan ons om deze fakkel door te geven aan ons nageslacht. En wij zijn gelukkig, dat we ook de bron u weer door kunnen geven, waaruit het Onze Vader genomen is.

Maar wij zijn naamloos ongelukkig als wij de Geest des gebeds missen, of uitblussen. Dat doen wij aan de ene kant door onze biddeloosheid. Maar aan de andere kant door ellenlange gebeden. De Heere Jezus heeft juist daartegen zo ernstig gewaarschuwd. Wij hebben dus reden om ook met de discipelen aan hem te vragen: *HEERE, leer ons bidden*. Als het onze smart uitmaakt dat wij niet kunnen bidden zoals het behoort, en helaas dikwijls niet willen bidden, mag dit onze troost zijn, dat er een Voorspraak in de hemel is, Die altijd leeft om voor Zijn volk te bidden. Onze troost, indien wij geheel op Zijn tussentreding en voorspraak rusten en al onze noden van de ziel en lichaam geheel aan Hem toevertrouwen. Dan zal het *gebed des Heeren* ons boven alles dierbaar worden. Want daarin ligt niet alleen het hart van Christus, maar ook van de Vader. De liefde die erin uitstraalt is onuitsprekelijk. *De Heere lere het ons door Zijn Geest!*

HET ACHTTIENGEBED

Heere, open mijn lippen en laat mijn mond Uw lof verkondigen.

1

*Gezegend Gij, Heere onze God
en God van Onze Vaderen,
God van Abraham, God van Izak en God van Jakob.
Grote, machtige en ontzagwekkende God, allerhoogste God,
Die goede weldaden verricht
en alles tot Zijn bezit vormt,
die de daden van de vaderen gedenkt
en de zonen van hun zonen een Verlosser brengt,
terwille van Zijn Naam, in liefde.
Gezegend gij, Heere, Abrahams Schild, Koning, Helper, Bevrijder en Schild.*

2

*Gij zijt machtig voor altijd, Heere,
Gij doet doden leven,
groot zijt Gij in bevrijden;
Die in verbondenheid het leven onderhoudt,
in grote barmhartigheid doden doet leven,
vallenden ondersteunt,
zieken geneest
en geboeiden losmaakt
en Zijn trouw gestand doet aan hen die slapen in het stof.
Wie is als Gij, Heere van machtige daden,
en wie is U gelijk o, Koning?
Die doodt en doet leven
en bevrijding laat ontspruiten.
Getrouw zijt Gij in het doen leven van doden.
Gezegend gij, Heere, Die de doden doet leven.*

3

*Heilig zijt Gij en heilig is Uw Naam
en heiligen loven U elke dag, sèla.
Gezegend Gij, Heere, heilige God.*

4

*Gij begenadigt de mens met wetenschap
en leert de sterveling inzicht.
Begenadig ons van Uwentwege met wetenschap, inzicht en verstand
Gezegend gij, Heere, Die begenadigt met wetenschap.*

5

*Bekeer ons, Onze Vader, tot uw Thora
en breng ons nader, onze Koning, tot Uw dienst
en voer ons in volledige bekering terug tot voor Uw aangezicht.
Gezegend gij, Heere, die de bekering wil.*

6

*Vergeef ons, onze Vader, want wij schoten tekort,
scheld ons kwijt, onze Koning, want wij misdreven;
want kwijscheldend en vergevend zijt Gij.
Gezegend Gij, Heere, Genadige, die zoveel vergeeft.*

7

*Zie onze ellende en strijd onze strijd
en verlos ons spoedig, terwille van uw Naam;
want een sterke Verlosser zijt Gij.
Gezegend Gij, Heere, Israëls verlosser.*

8

*Genees ons, Heere, dan zijn wij genezen,
bevrijd ons, dan zijn wij bevrijd,
want Gij zijt onze Lof.
En breng volledige genezing voor al onze slagen,
want God, Koning, een Geneesheer, trouw en barmhartig zijt Gij.
Gezegend Gij, Heere, Die de zieken van Zijn volk Israël geneest.*

9

*Zegen voor ons, Heere onze God,
dit jaar en al wat het opbrengt ten goede.
Geef zegen op het aangezicht van de akker
en verzadig ons uit Uw goed,
en zegen ons jaar als de goede jaren.
Gezegend Gij, Heere, Die de jaren zegent.*

10

*Blaas de grote bazuin voor onze vrijheid
en steek op het teken voor de inzameling van onze ballingen,
en zamel ons tezamen in, uit de vier hoeken der aarde.
Gezegend Gij, Heere, Die inzamelt de verstrooiden van Zijn volk Israël.*

11

*Doe terugkeren onze rechters als eertijds en onze raadgevers als in het begin,
en laat smart en zuchten van ons wijken.
Wees Koning over ons, Gij Heere, Gij alleen,
in verbondenheid en erbarmen,
en doe gerechtigheid met ons in het recht.
Gezegend Gij, Heere, Koning, Die liefheeft gerechtigheid en recht.*

12

*En laat er voor de lasteraars geen hoop zijn,
en mogen alle boosdoeners in een oogwenk vergaan
en zij allen spoedig worden uitgesneden.
En de verwatenen, ruk die spoedig uit, breek ze,
werp ze terneer en breng ze ten val, spoedig, in onze dagen.
Gezegend Gij, Heere, Die vijanden breekt en verwatenen ten val brengt.*

13

*Over de rechtvaardigen en over de getrouwen,
over de oudsten van uw volk, het huis van Israël
over die overbleven van hun geleerden
en over de rechtvaardige bekeerlingen,
en over ons,
worde uw erbarmen gewekt, Heere onze God.
Geef goed loon aan allen die zich in waarheid op Uw Naam verlaten,
en stel ons deel met hen,
en nimmer zullen wij beschaamd staan, want op U verlaten wij ons.
Gezegend Gij, Heere, Steun en Toeverlaat voor de rechtvaardigen.*

14

*En keer in erbarmen terug naar Jeruzalem, Uw stad,
en woon in haar, zoals Gij gesproken hebt;
bouw haar, binnenkort in onze dagen,
tot een bouwwerk voor altijd,
en bereid in haar spoedig de zetel van David.
Gezegend Gij, Heere, Die Jeruzalem bouwt.*

15

*De Spruit van David, Uw dienaar, doe die snel ontspruiten
en Zijn hoorn verheffe zich door Uw bevrijding;
want op Uw bevrijding hopen wij heel de dag.
Gezegend Gij, Heere, Die de hoorn der bevrijding doet ontspruiten.*

16

*Hoor ons gebed, Heere onze God, spaar ons en erbarm U over ons
en neem in erbarmen en welwillendheid ons gebed aan,
want God, een Hoorder van gebeden en smekingen zijt Gij.
Laat ons, onze Koning, niet ledig van voor Uw aangezicht terugkeren,
want Gij hoort het gebed van Uw volk Israël in erbarmen.
Gezegend Gij, Heere, Die het gebed hoort.*

17

*Wees welwillend, Heere onze God, jegens Uw volk Israël en hun gebed
en doe de dienst terugkeren naar het binnenste van Uw huis,
en de vuuroffers van Israël en hun gebed neem die in liefde welwillend aan.
Moge de dienst van Uw volk Israël steeds naar Uw wil zijn,
en mogen onze ogen aanschouwen Uw terugkeer naar Sion in erbarmen.
Gezegend Gij, Heere, Die Zijn inwoning terugvoert naar Sion.*

18

*Wij danken U, dat Gij zijt de Heere onze God
en de God van Onze Vaderen, voor altijd en immer.
Rots van ons leven,
Schild van onze bevrijding,
dat zijt Gij van geslacht tot geslacht.
Wij danken u en vertellen Uw lof
voor ons leven dat overgegeven is in Uw hand,*

voor onze zielen die zijn toevertrouwd aan U,
 voor Uw tekenen die elke dag bij ons zijn
 en voor Uw wonderen en goedheden
 te allen tijde, 's avonds, 's morgens en 's middags.
 De Goede, want Uw erbarmen houdt niet op;
 Barmhartige, want Uw weldaden nemen geen einde;
 van oudsher hopen wij op U.
 En voor dit alles zij Uw Naam gezegend en verheven, onze Koning,
 steeds voor altijd en immer,
 en alle levenden zullen U danken, séla,
 en Uw Naam in waarheid loven.
 God, onze Bevrijding en onze Hulp, séla.
 Gezegend Gij, Heere, de Goede is Uw Naam
 en het is heerlijk U te danken.

19

Stel vrede, goedheid en zegen, genade, verbondenheid en erbarmen
 over ons en over heel Uw volk Israël.
 Zegen ons, Onze Vader, ons allen als één,
 in het licht van Uw aangezicht,
 want in het licht van Uw aangezicht
 hebt Gij ons gegeven, Heere onze God,
 de Thora des levens en de liefde der verbondenheid,
 gerechtigheid en zegen,
 erbarmen en leven en vrede.
 En goed is het in Uw ogen
 om Uw volk Israël te zegenen
 te allen tijde, elk uur, met Uw vrede.
 Gezegend gij, Heere, Die Zijn volk Israël zegent met vrede.

Het vaste gemeenschapsgebed, een vervolg op de offerdienst

Over het Achttiengebied is een bijzonder mooi boek verschenen. De titel luidt: *"Elke morgen nieuw"*. 'Inleiding tot de Joodse gedachtenwereld aan de hand van het Achttiengebied.' Het is samengesteld door diverse auteurs, o.a. als studie van de rabbijnse literatuur. Het boek verscheen in 1978 bij de B. Folkertsma Stichting voor Talmudica. De meeste citaten over het Achttiengebied zijn uit dit boek afkomstig.

Over het ontstaan en de historie van het Achttiengebied schrijven de auteurs op blz. 386-390 als volgt:

Er wordt geleerd: '... zo gij naarstig zult horen naar Mijn geboden die Ik u heden gebied om lief te hebben de Heere jullie God en hem te dienen met geheel jullie hele hart en met jullie hele ziel.' (Deut. 11:13, het Hebreeuws kent geen aanspreekvorm U). De rabbijnen zeggen: Wat is dienst met (of: in) het hart? Dat is het gebed. Zoals de dienst van het altaar 'dienst' genoemd wordt, zo wordt het gebed 'dienst' genoemd. Het gebed is niet slechts een mogelijkheid om de gevoelens van het menselijk hart tot uitdrukking te brengen, niet slechts een middel waardoor de mens zijn hart uitstort voor zijn God, als hij in nood is of gevoelens van dank en verering onder woorden wil brengen. Dit vaste gebed is 'dienst' ... echte dienst, verplicht en vast, zoals de offerdienst in de tempel, waarin het volk Israël zijn verplichting jegens zijn God vervulde .. Maar er is een verschil. Aan de tempeldienst had het volk als geheel geen deel, omdat die - weliswaar in naam van en ten behoeve van het volk - werd uitgevoerd door de daartoe aangestelde priesters; deze nieuwe dienst daarentegen wordt in handen van elk mens gegeven, in handen van elke gemeenschap van biddenden, waar ze zich ook bevinden; en ieder is zelf drager en uitvoerder ervan. Hierdoor werd voor de mens een nieuwe weg geopend om zich altijd en overal tot de Heere te wenden en zijn verplichting jegens Hem te vervullen.

Vanaf het moment dat het gebed tot 'dienst' werd, werd het tot een niet meer weg te denken deel van het georganiseerde religieuze leven van de gemeenschap en kreeg het specifieke eigen vormen en structuren. Deze totstandkoming is een fundamenteel Joodse schepping. Want bij de rest van de volkeren der oudheid bestonden gebedsceremonieën alleen als onderdeel van andere cultische diensten en bij speciale gelegenheden. Een vast gebed dat zelf de kern van de cultus vormt, was in de antieke wereld een vernieuwing, die het Christendom en de Islam van Israël hebben geërfd. Verder is duidelijk, dat het gebed niet pas na de verwoesting van de tempel maar ook al tijdens de Tweedetempel periode als parallel met de offers gezien werd; het was immers net als de offers 'dienst'. Het gebed kwam echter niet in plaats van de offers, maar als aanvulling erop: 'de gebeden werden ingesteld parallel met de offers' (b. Berachot 26b). Door het gebed, dat elke dag en overal gezegd werd, kon de gemeenschap als het ware zelf zijn offers brengen, naast de dagelijkse offers die - vóór hen en in hun naam, maar niet door hen - werden geofferd in de tempel.

We weten, dat al in de tijd van de Tweede tempel de biddenden, waar ze ook woonden, zich beijverden om hun gebeden precies op die tijden te zeggen, waarop in de tempel de dagelijkse offers werden gebracht en de vetstukken en ledematen in rook opgingen; gebed en offers liepen immers parallel. Het kan zijn dat dit de achtergrond is van de tannaïtische discussie of het avondgebed, dat niet parallel loopt met een echt offer, verplicht is of vrijwillig.

Het vaste gebed is dus vanaf het begin een gebed van de gemeenschap, zoals de dienst in de tempel een plicht van de gemeenschap was. Maar bij het gebed vertegenwoordigt elke kleine kern - 'tien uit Israël' - het gehele volk en mag in naam daarvan spreken.

Daarom vinden we onder de vaste gebeden geen enkele, waarin de biddende in de 'ik'-vorm spreekt. Men bidt in het meervoud en wat men doet is 'vragen om wat Israël - de gemeenschap in haar geheel - nodig heeft'. En ook al is volgens de geaccepteerde halacha [=levenswandel] ook de enkeling verplicht om te bidden, zijn gebed is hetzelfde gebed als de gemeenschap bidt, hij zegt het op dezelfde uren, in dezelfde vorm, in dezelfde bewoordingen. Ook hij spreekt slechts in het meervoud; ook hij ziet zichzelf als deel van de gemeenschap, als haar vertegenwoordiger' (Heinemann, p. 17v.) 'Elke morgen nieuw', blz. 387.

Ontstaan en ontwikkeling van het vaste gebed

Wanneer en hoe is het Achttiengebed ontstaan en hoe heeft het zich ontwikkeld? In het volgende (par. 12 t/m 14) zullen wij proberen om het antwoord dat Joseph Heinemann in zijn boek op deze vragen geeft, heel in het kort samen te vatten. 'Het lijkt geen twijfel dat de basis voor het gemeenschapsgebed gelegd is honderden jaren voor de verwoesting van de tempel, nog voor de periode van de Hasmoneeën... '. De gewoonte van het dagelijkse, vaste gebed in de gemeenschap gaat terug tot voor de Hasmoneese tijd, maar over vorm en inhoud van het gebed in die periode is ons weinig of niets bekend. Wel weten we dat aan het einde van de Tweedetempel periode zich reeds de vaste gewoonte ontwikkeld had om op sabbat en feestdagen een gebed bestaande uit zeven (resp. negen) zegenspreuken te zeggen; en het lijkt wel heel waarschijnlijk dat ook het dagelijkse gebed toen al meestentijds uit achttien zegenspreuken was opgebouwd. Welke onderwerpen daarin aan de orde kwamen en in welke volgorde ze gezegd werden, lag echter nog niet vast, laat staan de precieze formulering van de zegenspreuken. In de tannaitische tijd werd het aantal zegenspreuken officieel op 18 gesteld en werden de globale inhoud en de volgorde ervan 'vastgesteld' (dit is de betekenis van de 'redactie' van Sjimon ha-Pakoeli in Javne'), al moet men dat 'vaststellen' niet al te absoluut opvatten. Ook de tijden van het gebed en vele andere halachische details kwamen in die periode vast te liggen.

Maar de formulering van de zegenspreuken was nog steeds vrij. 'Pas langzaam en geleidelijk kregen alle details van het verplichte gebed een volledig vaste vorm en als laatste tenslotte ook de woordelijke formulering. Deze ontwikkeling werd pas afgesloten in de tijd van Geonim' (Heinemann p. 22-25).

De ontwikkeling van het Achttiengebed van zijn oorsprong tot zijn (min of meer) definitieve versie heeft dus ruwweg duizend jaar in beslag genomen. ('Elke morgen nieuw', 387)

Het gebed vindt zijn oorsprong bij het volk

De gebeden kwamen oorspronkelijk van het volk. De vormen en formuleringen van het gebed, ook van de verplichte synagogegebeden, werden om te beginnen niet gevormd door de wijzen, als resultaat van discussies in de leerhuizen. De gebeden werden 'al doende' samengesteld, op de plaatsen en uren waarop men samenkwam om te bidden .. . ' (Heinemann p.29). 'Oudtijds was de biddende dus niet verplicht om een bepaalde versie van een beracha [zegenbede] - die woord voor woord vastlag - te gebruiken, maar stelde hij bij het zeggen ervan al improviserend een dergelijke versie samen; als hij daartoe niet in staat was, gebruikte hij een van de in omloop zijnde versies, die hij van een ander gehoord had. En ook die biddende zelf gebruikte niet elke keer dezelfde versie, maar veranderde hem, breidde hem uit of beperkte hem, met opzet of onbewust, naar hij behoefte of tijd had' (Heinemann, p. 36).

Doordat de tekst van het gebed niet vastlag, maar iedere keer al biddend geformuleerd werd, ontstonden er vele verschillende formuleringen, in allerlei vormen en maten; 'er heerste op het gebied van het gebed een enorme veelkleurigheid' (Heinemann, p.29). Natuurlijk werd niet iedere keer het gebed van de grond af nieuw geformuleerd. Bepaalde formuleringen werden vertrouwd en werden in min of meer dezelfde vorm steeds opnieuw gebruikt. Kernachtige uitdrukkingen raakten ingeburgerd en werden vrijelijk van het ene gebed naar het andere overgeplant. De bijdrage van de wijzen in deze ontwikkeling was, dat zij 'achteraf' - nadat er al vele gebeden in allerlei vormen gangbaar geworden waren - in de bestaande verscheidenheid geleidelijk aan een zekere orde brachten. De rabbijnen bespraken de verschillende in omloop zijnde gewoonten, vormen en formuleringen en stelden vast welke wel geschikt waren en welke niet; welke de voorkeur verdienden, welke er eventueel mee door konden en welke niet acceptabel waren. Dit 'orde aanbrengen' was een proces dat slechts heel geleidelijk verliep en honderden jaren in beslag nam. De beslissingen van Tannaïem en Amoraïem over aantal, inhoud, volgorde en later ook formulering van de berachot [zegenbeden] waren geen 'bevelen' die door het volk 'gehoorzaamd' moesten worden; het waren 'richtlijnen' waarmee zij trachtten aan de ontwikkeling van de gebeden een bepaalde richting te geven.

Ook nadat op een bepaald punt door de rabbijnen een beslissing genomen was, bleven nog andere gewoonten in zwang, en maar heel langzaam werd de 'richtlijn' van de wijzen tot algemeen gebruik. Soms ook werd een gewoonte die door de rabbijnen was afgekeurd tot algemeen gebruik. Zoals op alle terreinen van de halachische [levenswandel] ontwikkeling was de ontwikkeling van het gebed het resultaat van een wisselwerking tussen het volk en zijn geestelijke leiders, waarbij wat het volk deed uiteindelijk de doorslag gaf. Een belangrijke conclusie uit het bovenstaande is dat er van het Achttiengebed niet één enkele versie gevormd werd, maar dat er vele waren. ('Elke morgen nieuw', blz. 388)

De Palestijnse en de Babylonische versie

In de Geonitische periode [vóór 1000 na Chr.] kristalliseerde zich tenslotte een definitieve versie van het gebed uit. Maar die versie was niet overal dezelfde. Babylonië en het land Israël (de twee centra van de toenmalige Joodse wereld) hadden ieder een eigen versie, die qua inhoud in grote lijnen met elkaar overeenkwamen, maar qua woordgebruik grote afwijkingen vertoonden. De Babylonische versie is ons goed bekend, omdat hij zich in de loop van de tijd over de gehele Joodse wereld verspreid heeft en ten grondslag ligt aan alle ons bekende gebedenboeken. De versie uit het land Israël, ook wel de Palestijnse versie genoemd, raakte echter met het verval van het Jodendom in het land Israël ten tijde van de kruistochten in vergetelheid en wij kennen hem alleen uit de handschriften uit de Geniza van Cairo (Heinemann, p.25) Thorarollen, gebedenboeken en andere mogen volgens de *balscha* niet worden vernietigd. Zij werden daarom als zij onbruikbaar geworden waren, opgeborgen in een speciaal 'kamertje' in de synagoge, de Geniza ('bergplaats'). In Egypte was de versie uit het land Israël, of een nauw eraan verwante, nog enige tijd in gebruik gebleven en teksten daarvan zijn aan het einde van de vorige eeuw teruggevonden in de Geniza van de oude synagoge van Cairo (zie Encyclopedia Judaica, band 7, p. 404vv en band 16, p. 1333vv).

In hun enthousiasme over deze ontdekking werd de Palestijnse versie van het Achttiengebed door vele onderzoekers zonder meer bestempeld als de oudste, meest oorspronkelijke versie, waaruit de Babylonische versie zich later ontwikkelde zou

hebben. Maar: als er om te beginnen slechts één versie bestaan zou hebben, dan is het duidelijk dat de Palestijnse versie deze oude versie zou zijn en de Babylonische versie in zijn geheel een (relatief late) schepping van de Babylonische wijzen. Maar als er in werkelijkheid in het land Israël zelf vele verschillende versies in omloop waren, waarvan de ons bekende 'Palestijnse versie' er slechts één is, zij het die welke tenslotte door de gemeenschap als geheel werd aanvaard, dan kan het heel goed zijn dat ook de Babylonische versie - tenminste in bepaalde gevallen - niet anders is dan een andere Palestijnse versie, een die in het land Israël zelf verworpen, maar in Babylonië bewaard gebleven is! ' (Heinemann p. 46). Deze opvatting wordt nog eens onderstreept door het feit dat het wel bijzonder onaannemelijk zou zijn, dat de Babylonische rabbijnen, als zij uit het land Israël een uitgekristalliseerde versie ontvangen zouden hebben, deze beracha voor beracha [bede voor bede] zo ingrijpend gewijzigd zouden hebben. (Heinemann p. 35).

Zoals gezegd ligt de Babylonische versie ten grondslag aan alle versies die ons uit gebedenboeken van verschillende tijden bekend zijn. Weliswaar zijn er in de Babylonische versie van het Achttiengebed enkele verschillen. De twee in onze tijd meest gangbare daarvan zijn de Asjkenazische versie, die gebruikt wordt in de gemeenschappen van Oost- Europese origine, en de Sefardische versie van de gemeenschappen uit Zuid-Europa en Noord-Afrika. Ook binnen de Asjkenazische en Sefardische versies vertonen de verschillende in gebruik zijnde gebedenboeken kleine variaties, en bovendien verschilt in de Asjkenazische versie de tekst die 's middags en 's avonds wordt gebruikt op een enkel punt (in de 19e zegenspreuk) van die van 's morgens.

In deze tekst zijn wij uitgegaan van het ochtendgebed in de Asjkenazische versie, zoals die wordt gegeven in het gebedenboek van Jitschak Baër (Seder Avodat Jisraël, p. 87-104).

De tekst die hierboven gedrukt is, is de 'basistekst' van het *Achttiengebed*, d. w. z. de tekst zonder de toevoegingen en varianten die bij bijzondere gelegenheden in een aantal zegenspreuken gebruikt worden. Sommige van deze toevoegingen en varianten hebben we met opzet laten staan om uitdrukking te geven aan het besef, dat elke vertaling alleen maar *een* vertaling en nooit *dé* vertaling is.

De negentien zegenspreuken van het Achttiengebed

Hoe komt het dat het Achttiengebed in zijn huidige vorm uit *negentien* zegenspreuken bestaat? Hiervoor worden verschillende verklaringen gegeven.

De traditionele verklaring is gebaseerd op wat er in de Talmoed verteld wordt over de 'redactie' van het Achttiengebed in Javne:

- a. Onze meesters leerden: Sjimon ha-Pakoeli ordende de achttien zegenspreuken in volgorde, in aanwezigheid van Rabban Gamliël in Javne. Rabban Gamliël zei tot de wijzen: is er iemand die de Birkat ha-miniem (de tegenspreuk tegen de kettters) kan opstellen? Daarop stond Sjemoeël de Kleine op en stelde haar op. (b. Berachot 28b) De verklaring luidt dan: bij de redactie van het Achttiengebed in Javne werd de Birkat ha-miniem aan het Achttiengebed toegevoegd, waardoor het aantal berachot op negentien kwam.
- b. Een andere verklaring wordt gegeven door Elbogen (p. 36-41; zie ook Abrahams p. 55): Vóór de verwoesting van de tempel waren er slechts zeventien zegenspreuken. Daaraan werd in Javne als achttiende de Birkat ha-miniem toegevoegd. De in de

Caïro-Geniza gevonden Palestijnse versie heeft slechts achttien zegenspreuken. De veertiende bevat zowel de bede om de herbouw van Jeruzalem als die om het herstel van het koningschap van David. Het aantal van negentien in onze (Babylonische) versie is ontstaan doordat men in de Amoraitische tijd in Babylonië een aparte zegenspreuk over David toegevoegd heeft.

- c. Tenslotte (wat uitgebreider) de mening van Heinemann: al voor de verwoesting van de tempel was het aantal zegenspreuken achttien. De Birkat ha-miniem die in Javne werd opgesteld was geen nieuwe toevoeging, maar een bewerking van een al bestaande zegenspreuk ('tegen de afgescheidenen' of 'tegen de booswichten'). Algemeen wordt aangenomen dat de beracha in zijn nieuwe gedaante gericht was tegen de Joodse Christenen. Door de Christelijke censuur in de Middeleeuwen werd de beracha opgevat als een vervloeking van alle Christenen; vandaar de vele veranderingen en 'correcties' die erin zijn aangebracht. Ondanks het feit dat in Javne was vastgesteld wat de onderwerpen waren, die in het Achttiengebied aan de orde moesten komen en hoe die onderwerpen over de verschillende berachot moesten worden verdeeld, bleef het mogelijk om de onderwerpen op een andere manier te groeperen; men kon aan een bepaald onderwerp een aparte beracha wijden en andere onderwerpen in één beracha samenvoegen. Zo was het regel om de bede voor het herstel van het koningschap van David in die voor de herbouw van Jeruzalem te zeggen (t. Berachot 3, 25); en zo is het ook in de Palestijnse versie. Maar ook in het land Israël zei men de Birkat Davied (de Zegenspreuk van David) soms als aparte beracha (t. Berachot 3,25) en voegde dan twee andere onderwerpen samen om toch tot het aantal van achttien te komen. De gewoonte om de Birkat Davied als aparte beracha te zeggen is dus niet in Babylonië ontstaan, zoals Elbogen meent, maar in het land Israël. Alleen is hij in het land Israël verworpen, en in Babylonië tenslotte gangbaar geworden, ondanks het feit dat daarmee het aantal zegenspreuken op negentien kwam. Hoe dat kon, is moeilijk te verklaren (Heinemann, p. 22 en 142v; het artikel Amidah in de Encyclopedia Judaica, band 2, p. 841v. geciteerd in 'Elke morgen nieuw', blz. 390, 391).

Over bidden in het algemeen en van het Achttiengebied

"De wortel van het gebed is niet de behoefte van de mens, maar het verlangen van God. Er is iets dat veel groter is dan mijn verlangen om te bidden en dat is Gods verlangen dat ik bid. Er is iets dat veel groter is dan mijn wil om te geloven en dat is Gods wil dat ik geloof. Gods verlangen dat de mens bidt, heeft Hij kenbaar gemaakt in de Thora; daarom is bidden een gebod." (Heschel, in 'Elke morgen nieuw', blz. 1)

Iemand bad eens als voorganger in aanwezigheid van Rabbi Chanina. Hij zei: '*O God, groot, machtig en ontzagwekkend; geweldig, krachtig, vreeswekkend, sterk, edel, zeker, eerbiedwaardig* (enz.)'. Rabbi Chanina wachtte tot hij klaar was en toen hij klaar was, zei hij tot hem: 'Ben je eindelijk klaar met alle lofprijzingen van je Meester? Waar heb je die allemaal voor nodig?'

Zelfs voor de drie dingen die we zeggen (nl. groot, machtig en ontzagwekkend) geldt: als Mozes ze niet gezegd had in de Thora (Deut. 10:17) en de Mannen van de Grote Vergadering [Sanhedrin] niet gekomen waren om ze een plaats te geven in het gebed (nl. *in de eerste zegenspreuk van het Achttiengebied*), dan hadden we ze niet kunnen zeggen.'

Er zijn twee vormen van gebed, het gebed van *expressie* en het gebed van *empathie*, van invoeling.

'De eerste vorm ontstaat wanneer wij de dringende behoefte voelen om wat ons persoonlijk beweegt en beroert aan God voor te leggen. Hier gaat de bewogenheid en zelfs de stemming en het verlangen om te bidden vooraf; dan pas volgt het woord. Het is de drang om te bidden die tot gebed leidt. Het is waar dat het gebed van expressie een algemeen en universeel verschijnsel is; maar het is onjuist om te veronderstellen, dat gebed voornamelijk geschiedt in de vorm van expressie. In werkelijkheid is het gebed van *empathie* de meest voorkomende vorm.

Wij hoeven, als we beginnen te bidden, daarvoor niet in de juiste stemming te zijn. Deze vorm van gebed ontstaat, doordat wij de woorden van het gebed lezen en voelen, doordat wij met ons bewustzijn en onze verbeeldingskracht doordringen in de betekenis van de woorden, door *empathie* met de ideeën waarvan de woorden zwanger zijn. Hier komt het woord eerst, het gevoel volgt.' ('Elke morgen nieuw', blz. 3)

Als bidden alleen een menselijke behoefte was, dan zou er maar één vorm van gebed zijn, alleen het gebed van expressie. Maar omdat het ook, ja meer nog, een verlangen van God is dat de mens bidt, daarom is er ook die andere vorm, het gebed van empathie, het formuliergebed.

Het *Achttiengebed*, waarmee wij ons in dit boek zullen bezighouden, is een gebed met een vaste, een geformuleerde tekst: *een formuliergebed*.

De woorden van dit gebed zijn niet zomaar woorden, woorden die we zomaar door andere zouden kunnen vervangen. Het zijn woorden die gegroeid zijn uit de gebedservaring van vele generaties, van de besten, wijsten, reinsten van die generaties. En niet alleen dat. Duizenden generaties hebben zich, sinds het gebed voor het eerst werd geformuleerd, met deze woorden tot God gericht en er hun denken en voelen aan gezuiverd.

De woorden van het gebed

Wij wenden ons tot de woorden van het gebed. Eerst lijken de woorden en hun betekenis achter de horizon van onze geest te liggen. Hoever is de betekenis van '*Gezegend zijt Gij*' verwijderd van de gedachten waarin we gewoonlijk ondergedompeld zijn. We moeten daarom bedenken, dat de ervaring van het gebed niet van het ene moment op het andere tot stand komt. Zij groeit in het aangezicht van het woord, dat in zijn rijkdom, stuwkracht en geheimenis steeds meer oplicht. Geleidelijk aan, als we de zin der woorden tegemoet gaan, stijgen we op tot de grootheid van het gebed. Op weg naar het woord, op zijn hellingen en kammen, rijpt het gebed en reinigen wij ons, tot biddende mensen.

De woorden van het gebed zijn een eiland in de wereld. Elke keer dat we de kust ervan bereiken, staan we voor dezelfde spanningen, inspanningen en risico's. Elke keer moet het eiland opnieuw worden veroverd, alsof we er nog nooit eerder waren geweest, alsof we vreemdelingen waren in de wereld van de geest. Ruig is de kust en majesteitelijk zijn de bewoordingen waar we naar opkijken, zoekend naar een vertrouwd woord waaraan we houvast kunnen vinden voor onze ziel. De woorden waar we tegenover staan, zijn verheven en de nederige zijn verborgen, buiten ons bereik. We moeten ons niet laten ontmoedigen. Als we niet kunnen springen moeten we leren kruipen. Gebed komt, zoals we al zeiden, niet in een ogenblik tot stand; evenmin beweegt het zich in een rechte lijn, maar het dringt zich voorwaarts door diepten en hoogten, langs omwegen en zijwegen. Het vervolgt zijn loop steeds verder en verder, van woord naar woord, van gedachte naar gedachte, van gevoel naar gevoel. Aangekomen ontdekken

we een niveau waar woorden schatten zijn, waar betekenissen diep verborgen liggen, wachtend om te worden opgedolven. Nog niet gerijpte inzichten, sluimerende emoties, de ingehouden stem van een dieper weten breekt door in onze geest.

Het gebed gericht op God en de mens

De woorden van het gebed richten zich niet alleen tot God, zij richten zich ook tot ons. Want wat in het gebed aan God gevraagd of van God gezegd wordt, is tegelijk *opdracht voor de mens*.

De woorden van het tafelgebed, dat direkt na de maaltijd gezegd wordt, is hier een voorbeeld van. Het begint als volgt:

Gezegend zijt Gij, Heere onze God, Koning der wereld, die in Zijn goedheid, in genade, trouw en erbarmen de gehele wereld voedt. Hij geeft brood aan alle vlees, want Zijn trouw is tot in eeuwigheid....

In deze woorden klinken lof en dank aan God, dat Hij ons en de hele wereld van voedsel voorziet, en ook de bede dat Hij dat zal blijven doen. Maar dat is nog niet alles. Het gebed is lofzegging, bede en dankzegging aan God, maar *het is ook een les voor de mens*. God voedt in Zijn goedheid de gehele wereld en wij moeten zorgen dat dit werkelijkheid wordt. Het is onze opdracht om zichtbaar te maken, dat God inderdaad voor de hele wereld voedsel bereidt.

Een ander voorbeeld dat gebed ook opdracht voor de mens insluit, is de 11^e zegenspreuk van het *Achttiengebed*. Er wordt gevraagd om het herstel van een rechtvaardige rechtspraak. Dat is een vraag aan God, een bede. Maar tevens ligt er in de woorden van de zegenspreuk een opdracht aan ons besloten: de opdracht om - in en buiten de rechtspraak - Gods gerechtigheid concrete gestalte te geven in de wereld. Het gebed is een les, die ons confronteert met onze opdracht.

De tijden van het gebed

Het *Achttiengebed* wordt dagelijks driemaal gezegd: 's morgens, 's middags en 's avonds. Telkens als de dag wisselt, staat de mens even stil bij zijn opdracht. [Zo deed Daniël reeds. Hij ging in zijn huis; hij had in zijn opperzaal open vensters in de richting van Jeruzalem; en hij knielde drie tijden 's daags op zijn knieën en hij bad en deed belijdenis voor zijn God, ganselijk gelijk hij vóór dezen gedaan had, Daniël 6:11]

Onze meesters leerden: hij die bidt, moet zijn hart richten op de hemel. 'Als wij Hem om brood vragen, is er tenminste één ogenblik, waarin onze geest niet gericht is op onze honger of op voedsel, maar op Zijn barmhartigheid. Dat ogenblik is gebed'

Om te voorkomen dat het gebed sleur wordt, moet men naar de mening van Rabba en Rav Josef iedere dag iets in de formulering veranderen of er iets nieuws aan toevoegen. In de tijd van Misjna en Talmoed lagen van het *Achttiengebed* alleen de slotregel van elke zegenspreuk (waarin de inhoud van die zegenspreuk werd samengevat) en de globale inhoud vast. De formulering van de rest van de zegenspreuk was veel vloeiender en daarin kon men gemakkelijk wijzigingen of toevoegingen aanbrengen. Maar soms was dit middel tegen de sleur erger dan de kwaal.

Gemeenschapsgebed en persoonlijk gebed

Ondanks het feit dat bidden een hoogst persoonlijke zaak is, staat het Achttiengebied, evenals vele andere formuliergebeden, in *de eerste persoon meervoud*. De biddende mens die zich tot God wendt, zegt 'wij' en 'ons'. Het gebed is zeker een zeer persoonlijke zaak, maar het isoleert de mens niet van de gemeenschap waarin hij staat; integendeel, het verbindt hem juist met de gemeenschap.

'Rabbi Boenam legde uit: er staat geschreven dat Israël bij de Sinaï zei: 'Wij zullen doen en horen' (Ex 24, 7). Had dat eigenlijk niet moeten zijn: 'Ik zal doen en horen'? Want iedereen spreekt toch voor zichzelf?

Wel, het was alsof op een gloeiend hete dag een groep mensen in de gevangenis zit, smachtend van dorst. Als er dan iemand binnenkomt en vraagt, of ze willen drinken, antwoordt ieder: 'ja, wij willen drinken', want ieder weet toch hoe dorstig de anderen zijn. Zo smachtten ze aan de Sinaï allen naar de drank van de Thora en ieder bemerkte de dorst van alle anderen. En toen het woord kwam, riep ieder 'wij' (Buber, *Erzählungen der Chassidim*, p. 762, geciteerd in 'Elke morgen nieuw').

De achtste zegenspreuk van het Achttiengebied, de bede om genezing, begint met de woorden: *Genees ons, Heere, dan zijn wij genezen*.

Driemaal per dag worden deze woorden gezegd en niet alleen door de zieken. Wij vragen niet om genezing voor anderen die ziek zijn, wij zeggen 'genees ons', ook als we zelf niet ziek zijn. Op het moment van het gebed ontstaat een verbinding tussen mij en anderen die ziek zijn. 'Dit grotere zelf maakt het een individu mogelijk om zich ervan bewust te zijn, scherp bewust te zijn, dat er anderen zijn die ziek zijn; dat bewustzijn is zó sterk, dat hij zichzelf met hen verbindt (en 'wij' zegt) zonder echter zijn eigen identiteit te verliezen.' De mens mag zich niet afzonderen van de gemeenschap, en dat geldt ook voor het gebed. De mens moet zich verbinden met de gemeenschap en hij mag niet alleen bidden als hij in de gelegenheid is samen met de gemeenschap te bidden. (Maimonides, *Hilchot Tefila* 8, 1)

'Er is een onlosmakelijk verband tussen individueel gebed en gemeenschapsgebed, die wederzijds van elkaar afhankelijk zijn om te kunnen bestaan. Als we hun geestelijke symbiose [het harmonisch met elkaar leven en van elkaar afhangen] negeren, zal dat fataal blijken voor beide. Hoe kunnen we vergeten, dat we ons vermogen om te bidden danken aan de gemeenschap en aan de traditie? We hebben geleerd te bidden door de luisteren naar de stem van het gebed, door deelgenoot te zijn van een gemeenschap van mensen, staande voor God. Vaak worden we tot het gebed gebracht door de voorganger: als we horen hoe hij vraagt, hoe hij smeekt, roept, zich verootmoedigt, zingt. Voor hen die waarde hechte aan waarachtig gebed, maar door de steriliteit van het huidige gemeenschapsgebed uit de bedehuizen verdreven worden, lijkt privé-gebed de enige mogelijkheid. Maar de waarheid is, dat het privé-gebed niet overleven zal, tenzij het geïnspireerd en bevrucht wordt door het gemeenschapsgebed. De weg van de kluisenaar, de uitsluitende zorg voor het persoonlijke heil, vroomheid in afzondering van de gemeenschap is on-vroomheid. De Jood staat niet alleen voor God; hij staat voor Hem als lid van de gemeenschap. Onze relatie tot Hem is niet als een *ik* tot een *Gij*, maar als een *wij* tot een *Gij*. We bidden nooit als individuen die losstaan van de rest van de wereld.

Maar toch mogen we nooit vergeten, dat gebed in de eerste plaats een gebeurtenis is in de ziel van de enkeling, iets dat uit hem uitstraalt en niet alleen iets waaraan hij deelneemt. Ja, de waarde van het gemeenschapsgebed hangt af van de diepte van het individuele gebed, van het individuele gebed van hen die samen bidden. We leren in de

Talmoed dat het lot van de gehele mensheid afhangt van het gedrag van één enkele individu, van jou. Dit geldt zeker ook voor wat er gebeurt in onze bedehuizen'
 Gebed is een zaak van de enkeling, gedragen door de gemeenschap. En gebed is een zaak van de gemeenschap, gedragen door de enkeling.

Laten we als afsluiting ook eens luisteren naar de praktische, geestelijke verklaring over het gebed, in de 45^e Zondag van de Catechismus. Deze is, evenals de verklaring van de beden, onovertroffen.

Vr. 116. Waarom is het gebed den Christenen van node?

Antw. Daarom dat het het voornaamste stuk der dankbaarheid is, welke God van ons vordert, en dat God Zijn genade en de Heilige Geest alleen aan diegenen geven wil, die Hem met hartelijke zuchten zonder ophouden daarom bidden en daarvoor danken.

Vr. 117. Wat behoort tot zulk een gebed, dat Gode aangenaam is en van Hem verhoord wordt?

Antw. Eerstelijk, dat wij alleen den enigen waren God, Die Zich in Zijn Woord ons geopenbaard heeft, om al hetgeen dat Hij ons geboden heeft te bidden, van harte aanroepen. Ten andere dat wij onzen nood en ellendigheid recht en grondig kennen, opdat wij ons voor het aangezicht Zijner majesteit verootmoedigen. Ten derde dat wij dezen vasten grond hebben dat Hij ons gebed, niettegenstaande wij zulks onwaardig zijn, om des Heeren Christus' wil zekerlijk wil verhoren, gelijk Hij ons in Zijn Woord beloofd heeft.

Vr. 118. Wat heeft ons God bevolen van Hem te bidden?

Antw. Alle geestelijke en lichamelijke nooddrift, welke de Heere Christus begrepen heeft in het gebed dat Hij ons Zelf geleerd heeft.

Hoofdstuk 2

De samenhang tussen het *Achttiengebied* en het *Onze Vader*, beschreven door Justus Vermeer en Daniël Whitby.

Justus Vermeer over de HEIDELBERGSE CATECHISMUS, deel II 45^e zondagsafdeling. vr. 118, 119; blz. 659.

Justus Vermeer was meester in de rechten in Utrecht. Hij leefde van 1696-1745. Vermeer hield oefeningen voor een gezelschap in Utrecht. Deze oefeningen waren complete en soms heel lange preken. Het zijn geen bevindelijke toespraken, waarin veel godzalige oefenaars - en predikanten - zijn vervallen, maar goed bestudeerd en vol van geestelijke lessen. Vermeer wordt in de kerken waar de bevindelijke waarheid hooggeacht wordt, met ere genoemd en op sommige plaatsen worden zijn preken nog gelezen. Als wij zijn preken lezen, moeten voorgangers en leden wel met droefheid erkennen: *wat zijn wij dan toch ver van dit spoor af geraakt!* Niet alleen over enkele onderwerpen maar over tal van punten, ook uit de bevindelijke leerstellingen.

Vermeer heeft 85 oefeningen geschreven over de Heidelberger Catechismus. Over zondag 45 de inleiding tot het 'Onze Vader' heeft Vermeer vier keer gesproken. Hij gaat dieper in op de overeenkomst van het Joodse *Achttiengebied* en het *Onze Vader*. Letterlijk schrijft hij:

C. Aangaande ons derde hoofdstuk, het volmaakte patroon en voorschrift van dit rechte gebed zelf, door de Heere Jezus opgesteld, volgens Vraag 119, daarin slaan wij gade:

a. Iets over het gebed des Heereen in het algemeen, waarin ons te letten staat:

1. Op de allervoortreffelijkste en volmaakte. Er kan toch niets bedacht worden, hetwelk enige gelijkheid heeft met dit gebed.

- a. De Opsteller is de eigen en eeuwige Zoon van de eeuwige Vader, de bestelde Middelaar en Voorbidder, de zelfstandige Wijsheid des Vaders, ja de Opperste Wijsheid. Die geeft hier aan hellewichten, van nature in oorlog staande met de grote God, wapenen in de hand om Zijn Vaders Koninkrijk in te nemen.
- b. De inhoud is enkel heiligheid. In elke bede is een volheid van geestelijke en hemelse zaken. In de orde en stijl straalt een oneindige wijsheid uit; waarmee echter is gepaard een Goddelijke eenvoudige klaarheid, zodat de minste ziel, die geestelijk licht heeft en welgesteld is, het *Amen* in zijn hart voelt.

2. Nog staat ons te letten op de gepastheid van dit gebed, in het hart en in de mond van alle gelovigen, van alle tijden. Hetwelk ons uitzonderlijk blijkt uit elke bede in het bijzonder, wat van Adams tijd af tot de oordeelsdag toe, het leven der ziel van een kind van God geweest is en zijn zal.

a. Hiervan worden wij te meer overreed, als wij nagaan hoe de Heere Jezus het meest van dit gebed ontleend heeft *uit de formulieren der Joden*. Zoals de Heere Jezus gewoon was, in al Zijn predikatiën zulke spreekwijzen te gebruiken, die in die tijd, onder de Hebreëen gewoon waren. Behalve dat het ganse Oude Testament ons leert, dat al de spreekwijzen in dit gebed vervat, met dezelfde of met weinig verschillende bewoordingen, door de heiligen oudtijds gebruikt zijn, - waarvan de Bijbel vol is - zo vinden wij van verscheiden geleerde mannen, diezelfde uitdrukkingen die in het gebed

des Heeren zijn, uit de geschriften en formulieren van de Joden bijeen verzameld. Namelijk, wij vinden:

- Ten opzichte van de voorrede van het gebed, dat Maimonides heeft geschreven: *Onze Vader, die in de hemelen zijt, handel alzo met ons, als Gij door Uw profeten beloofd hebt.*
- Ook hebben de Portugese Joden in hun dagelijkse gebeden: *Onze Vader, die in de hemelen zijt, zijt ons genadig.*
- Ten opzichte tot de zes beden vinden wij dit navolgende; namelijk, omtrent de eerste en tweede bede lezen wij, dat Drusius heeft uit de Joodse formulieren: *Onze God, Die de Enige zijt, in de hemel. Laat Uw naam altoos bevestigd worden! Uw Koninkrijk heerse over ons altoos en eeuwiglijk. Dat Uw Naam worde geheiligd door onze werken.*
- Omtrent de derde en vierde bede lezen wij, dat Rabbi Eliëzer, op een vraag, (wat een kort gebed was?) antwoordde: *Doe Uw wil in de hemelen, en geeft rust des geestes aan die U vrezen op aarde.* En verder: *De behoeften van Uw volk Israëel zijn vele, en haar kennis is klein, zodat zij al haar noden aan U niet weten te openbaren. Het zij Uw welbehagen dat Gij aan een ieder geeft zoveel als tot zijn voedsel genoeg is.*
- En ook omtrent de vijfde en zesde bede lezen wij in vele gebeden der Joden: *Vergeef en scheld kwijt aan allen die mij kwellen.* En onder andere heeft Drusius aangetekend: *En leid ons niet in de handen der zonden, noch in de handen der verzoeken; maar verlost ons van alle kwade ontmoeting; (anderen voegen er bij) en van de satan die een verderver is.*
- Nog ten opzichte tot het besluit van het gebed vinden wij, namelijk, omtrent de verhoging en verheerlijking Gods en het eindigen met alles in Hem, lezen wij in het slot van de liturgieën der Joden: *Dewijl Uw is het Koninkrijk, en Gij tot in alle eeuwigheden in heerlijkheid zult heersen.*
- En eindelijk omtrent het bevestigend slotwoord *Amen*, lezen wij, dat de Joden zeer zelden hun gebeden daarmee besloten, maar wel dat het volk *Amen* riep, op het einde van de openbare gebeden, zoals blijkt, 1 Kor. 14:16. Doch echter dat zij grote achtung voor dat woord hadden. Een Jood zegt: Er staat geschreven: Psalm 31:24, *De HEERE bewaart de gelovigen.* En hij vraagt, wie zijn de gelovigen? En het antwoord was: die *Amen* zeggen met een waarachtig geloof. Daarbij lezen wij nog in Buxtorfius: *voor een iegelijk die Amen zegt, met al zijn krachten, worden de poorten van het paradijs geopend, volgens Jes. 26:2.*

Bijgevolg besluiten wij nog met reden:

- Dat dit gebed niet alleen Jezus discipelen raakte in Zijn tijd, welke Hij toen stond uit te zenden; maar ook alle gelovigen van alle tijden.
- Dat Jezus dit gebed aan de kerk van het Nieuwe Testament niet heeft gegeven, in tegenstelling van die van het Oude Testament. O, de Schrift is vol van spreekwijzen van dezelfde aard als in dit gebed. *Mijn Vader, zegt Elihu, Job 34:36: Laat Job beproefd worden.* En Klaagt. 3:41, dat zij haar harten en handen opheffen tot God in de hemel, enz.
- Noch ook, dat Jezus in dit gebed een oog gehad heeft op de zogenaamde versierde tijdperken van het Nieuwe Testament. Dit is zeer oneerbiedig en ongerijmd.

Uit de *Verklaring van de gehele heilige Schrift door enigen van de voornaamste Engelse Godgeleerden, Patrick, Polus, Welsh, Whitby en anderen.*

Daniël Whitby over Mattheüs 6:9.

De geleerden merken verder aan, dat dit gebed is overgenomen uit de kerkgebeden der Joden, waarin al de delen daarvan voorkomen, behalve alleen deze woorden: *gelijk wij vergeven onze schuldenaar.*

- In hun Seder Tephilloth staat: 'Onze Vader, die in de hemelen zijt.'
- In hun Kaddish: 'Dat Uw grote naam geheiligd worde en Uw koninkrijk heerse.'
- In Seder Tephilloth: 'Dat Uw gedachtenis verheerlijkt worde in den hemel boven, en op de aarde beneden.'
- En in de 6^e bede van het Achttiengebed: 'Vergeef ons, onze schulden, of zonden.'
- En in Sefer Musar: 'Geef ons niet over in de hand der verzoeking en verlos ons van het boze beginsel.'
- En verder, gelijk Drusius aanmerkt, dit is hun gewone doxologie, of lofprijzing: 'Want Uw is het Koninkrijk en de kracht, van eeuwigheid tot eeuwigheid.'

Hoofdstuk 3

OVEREENKOMST TUSSEN HET ACHTTIENGEBED EN HET ONZE VADER

Algemene overeenkomst

Om de overeenkomst des te beter te laten uitkomen, heb ik aan elke bede de verklaring door de Catechismusopstellers vooraf laten gaan.

Zondag 45.

Vr. 119. Hoe luidt dat gebed?

Antw. Onze Vader, Die in de hemelen zijt. 1. Uw Naam worde geheiligd. 2. Uw Koninkrijk kome. 3. Uw wil geschiede, gelijk in den hemel alzo ook op de aarde. 4. Geef ons heden ons dagelijks brood. 5. En vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onzen schuldenaren. 6. En leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van den boze. Want Uw is het Koninkrijk, en de kracht, en de heerlijkheid, in der eeuwigheid. Amen.

Schema van *het gebed des Heeren*.

- Aanspraak tot de Vader.
- 3 beden gericht op de eer van des Vaders Naam, koninkrijk en wil.
- 3 beden om lichamelijk en geestelijk welzijn van Zijn gelovige kinderen.
- Lofzegging.

De structuur van het *Achttiengebied* is als volgt:

Inleiding

3 lofprijzingen:

1. Godsopenbaring aan de vaderen
2. Schepper en Onderhouder van alles
3. De heilige Koning Die aanbeden wordt.

14 beden om:

- 4 licht en verstand
- 5 bekering
- 6 vergeving
- 7 verlossing uit oorlog en strijd
- 8 genezing van ziekte
- 9 levensonderhoud
- 10 wederkeren uit de verstrooiing
- 11 terugkeer van rechterlijke macht
- 12 verlossing van de boze machten
- 13 loon der rechtvaardigen
- 14 opbouw van Jeruzalem
- 15 komst van de Messias
- 16 bede om verhoring
- 17 bede om herstel van de dienst des HEEREN

2 dankzeggingen:

- 18 dank
- 19 slotzegenbede en dank.

Het is opmerkelijk dat de beden van *het gebed des Heeren* allen voorkomen in het gebed van koning Salomo toen hij de Tempel inwijdde.

Salomo's gebed komt voor in 1 Koningen 8 en 2 Kronieken 6. 1 Koningen 8:49 *'Hoort dan in de hemel, de vaste plaats uwer woning, hun gebed en hun smeking en voor hun recht uit.'* Salomo spreekt in vers 46-48 over Israël in de diaspora. Ze werden verstrooid omdat ze tegen hun God gezondigd hebben. Maar als zij zich tot Hem bekeren met hun ganse hart, vraagt Salomo of de Heere *hun recht* wilt uitvoeren en hun terug wilt brengen uit de ballingschap. Waar is dit recht op gebaseerd? *'Want zij zijn Uw volk en Uw erfdeel.'* God heeft recht op Zijn volk en Israël heeft een Goddelijk recht op hun land.

Het *Onze Vader* toont in elke bede overeenkomst met het gebed van Salomo.

De aanspraak komt overeen met 1 Koningen 8 vers 23: De Heere God, boven in de hemel.

Eerste bede: 1 Koningen 8 vers 19, ... die zal *Mijn Naam*, dat huis bouwen; vers 29, *Mijn Naam* zal daar zijn.

Tweede bede: 1 Koningen 8 vers 41-43. Vers 41 ... *de vreemde*, die om Uw Naams wil *komen zal*; vers 43, opdat *alle volkeren* Uw Naam kennen.

Derde bede: 1 Koningen 8 vers 26, 40. Vers 26 ... laat *Uw woord* waar worden. Vers 36 ... *de goede weg* waarin zij wandelen zullen. Vers 40, ... opdat zij *U vrezen*.

Vierde bede: 1 Koningen 8 vers 36, *geef regen* op Uw land.

Vijfde bede: 1 Koningen 8 vers 36 *vergeef de zonde*. Vers 50 *vergeef dat zij tegen U gezondigd hebben*.

Gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren: vers 31 ... *tegen zijn naaste zal gezondigd hebbe*.

De zesde bede: 1 Koningen 8 vers 44, *verlossing van zijn vijand*; vers 46, *vijands land*.

Slotbede: 1 Koningen 8 vers 56; zegenwens van Salomo: *'Geloofd zij de HEERE!'*

Inleiding

Het Achttiengebed begint met een inleiding: *'Heere, open mijn lippen, zo zal mijn mond Uw lof verkondigen.'* Deze inleiding is een letterlijke weergave van Psalm 51:17. In de Hebreeuwse tekst van de Bijbel staat: 'Mijn Heere, (of, Mijnheer) mijn lippen doe open en mijn mond laat verkondigen Uw lof.'

Joodse schrijvers geven er deze uitleg aan:

De mens mag van zijn kant de behoefte gevoelen tot bidden, maar zonder hulp en bijstand van Boven, zal hij dat niet naar behoren kunnen. In alles wat hij doet is de mens afhankelijk van de door God gegeven mogelijkheden. Ook voor het feit dat hij kan spreken, dankt hij Hem.' ('Elke morgen nieuw', blz. 23)

Deze inleiding komt niet voor in het *Onze Vader*. Maar de Heere Jezus heeft de behoefte om te bidden en het gevoel van onbekwaamheid, duidelijk genoeg aangetoond. In Jezus' eigen verklaring van het gebed, wat wij vinden in Lucas 11: 5 - 13 heeft Jezus tot Zijn discipelen gezegd: 'Indien dan gij die boos zijt, weet uw kinderen goede gaven te geven, hoeveel te meer zal de hemelse Vader den Heiligen Geest geven dengene die hem bidden?' Ja, de Heilige Geest is nodig om te leren bidden, Johannes 14:26. Paulus schrijft: 'En desgelijks komt ook de Geest onze zwakheden mede te hulp; want wij weten niet wat wij bidden zullen gelijk het behoort; maar de Geest zelf bidt voor ons met onuitsprekelijke zuchtingen', Romeinen 8:26.

Aanspraak

Zondag 46

Vr. 120. Waarom heeft ons Christus geboden God also aan te spreken: Onze Vader?

Antw. Opdat Hij van stonden aan, in het begin onzes gebeds, in ons de kinderlijke vrede en toevorzicht tot God verwekke, welke beide de grond onzes gebeds zijn, namelijk, dat God Onze Vader door Christus geworden is, en dat Hij ons veel minder afslaan zal hetgeen dat wij Hem met een recht geloof bidden, dan Onze Vaders ons aardse dingen ontzeggen.

De aanspraak in *het gebed des Heeren* luidt: *Onze Vader*. De uitdrukking 'Onze Vader' komt voor in de vijfde bede van het Achttiengebied: 'Bekeer ons, onze Vader, tot Uw wet en brengt ons weder, onze Koning tot Uw dienst.' Ook in de zesde bede van het Achttiengebied: 'Vergeef ons, onze Vader want wij schoten tekort. Scheldt ons kwijt, onze Koning, want wij hebben misdreven.

Onze Vader, onze Koning is een aanspreektitel die in tal van Joodse gebeden voorkomt. In het Hebreeuws luidt deze titel Abinoe (of, avinoe) malkenoe (noe = onze) In oud Nederlands zette men het bezittelijk voornaamwoord ook achter het zelfstandig naamwoord. Namelijk: *'het Vader onze.'*

David Ben Jozef Abraham, een Spaanse schrijver in de 14e eeuw, zegt: 'onze wijzen zeiden, dat de bidden de aanhalingstekens openen Onze Vader' moet zeggen om daarmee uit te drukken: mogen wij geliefd zijn voor uw aangezicht, als uw zoon.' *Alle morgen nieuw*, blz. 196.

Vr. 121. Waarom wordt hierbij gevoegd: Die in de hemelen zijt?

Antw. Opdat wij van de hemelse majesteit Gods niet aards gedenken, en van Zijn almachtigheid alle nooddrift des lichaams en der ziel verwachten.

In het Achttiengebied komt de uitdrukking: *Die in de hemelen zijt*, niet voor. Het is door de Heere Jezus toegevoegd. Maar in de rabbijnse literatuur wordt als vanzelf veronderstelt dat 'onze Vader' in de hemel is. Rabbi Jitschak legt Jeremia 3: 1-4 zo uit: 'Als jullie tot Mij komen, komen jullie dan niet bij jullie Vader in de hemel?' *'Elke morgen nieuw'*, blz. 192.

Zondag 47

Vr. 122. Welke is de eerste bede?

Antw. Uw Naam worde geheiligd. Dat is: Geef ons eerstelijk dat wij U recht kennen, en U in al Uw werken, in welke Uw almachtigheid, wijsheid, goedheid, gerechtigheid, barmhartigheid en waarheid klaarlijk schijnt, heiligen, roemen en prijzen; daarna ook dat wij al ons leven, gedachten, woorden en werken, alzo schikken en richten, dat Uw Naam om onzentwil niet gelasterd, maar geëerd en geprezen worde.

Deze bede uit *het gebed des HEEREN* komt voor in de derde bede van het Achttiengebied. 'Gij zijt heilig en Uw Naam is heilig (of, worde heilig) en heiligen loven U elke dag. Sela. Gezegend zijt gij Heere, de heilige God.'

In de eerste bede van het gebed des HEEREN wordt nergens duidelijker toegelicht dan in de derde bede van het Achttiengebied. "Uw naam worde geheiligd", staat in de aanvoegende wijs. Zo heeft het de volgende betekenis:

1. Dat God de Vader heilig is.
2. Dat Zijn Naam geheiligd wordt op aarde door de mensen.
3. Dat dit moge vermeerderd worden op aarde.

De deugd van Gods heiligheid is niet te omschrijven. Het wil niet alleen zeggen dat God onuitsprekelijk zuiver en rein is maar ook zo enig in majesteit, heerlijkheid, glans, schoonheid en volmaaktheid, dat het alle verstand van engelen en mensen te boven gaat. Leviticus 19:2, '*Gij zult mij heilige lieden zijn, want ik, de Heere uw God, ben heilig.*' Zo'n heilig God moeten wij heiligen. Vandaar de bede: 'Uw Naam worde geheiligd'. Het Achttiengebied heeft twee verklaringen voor het heiligen van Gods naam:

1. De heiligen loven Zijn Naam.
2. Zij roepen hem toe: gezegend zijt Gij!

Wij weten wat *loven* betekent. Maar wat betekent *God te zegenen*? In het Hebreeuws woord *baroech*, zegenen, zitten allerlei nuances. Het woord kan betekenen: gezegend zijn; te prijzen en te loven. In deze bede heeft het ook de nuance: *wij danken U*. God is de bron van alle zegeningen. Het past de mens Hem te danken en te prijzen bij het goed én het kwade dat hem overkomt. ('Elke morgen nieuw', blz. 130)

Zondag 48

Vr. 123. Welke is de tweede bede?

Antw. *Uw Koninkrijk kome. Dat is: Regeer ons alzo door Uw Woord en Uw Geest, dat wij ons hoe langer hoe meer aan U onderwerpen; bewaar en vermeerder Uw Kerk; verstoor de werken des duivels en alle heerschappij, welke zich tegen U verheft, mitsgaders alle boze raadslagen, die tegen Uw heilig Woord bedacht worden; totdat de volkomenheid Uws Rijks kome, waarin Gij alles zult zijn in allen.*

De tweede bede van het gebed des HEEREN heeft drie aspecten:

1. Dat God Koning is.
2. Dat Hij een koninkrijk heeft.
3. Dat Zijn koninkrijk kome, d.w.z. bestendig blijve en uitgebreid worde op aarde.

Het eerste aspect komt voor in de eerste bede van het Achttiengebied, waar het koningschap centraal staat. 'Gezegend zijt Gij ... Koning, Helper, Bevrijder en Schild.' Het komt ook in de tweede bede voor: 'Koning, Die dood en doet leven'. Ook in de vijfde bede: 'Bekeer ons, onze Vader tot Uw wet. Breng onze weder, onze Koning.' De komst van Gods koninkrijk komt verder voor in de zesde, achtste, 11e, zestiende, 18e, bede van het Achttiengebied.

Het tweede en derde aspect van de 2^e bede is voornamelijk te vinden in de 11^e bede van het Achttiengebied. 'Wees Koning over ons, Gij Heere, Gij alleen; en laat in verbondenheid en erbarmen...

De 11e bede maakt deel uit van het thema over *Israëls toekomstige verlossing*. Dit thema staat centraal in zegenbede 10 tot met 15. Wij moeten het niet zo lezen alsof de Heere alleen Koning over Israël zal zijn. De Joden vatten het juist zo niet op! Hij zal ook Koning worden over heidenwereld. Het Achttiengebied heeft ook een verkorte vorm om te bidden als men weinig tijd heeft. Nu, in die vorm komt deze bede als volgt voor: 'Gezegend zijt Gij Heere, onze God, Koning van de wereld'. Joodse geleerden verklaren het als volgt: Gods koninkrijk loopt parallel met een rechtvaardige rechtspraak volgens Gods woord, op de hele aarde. ('Elke morgen nieuw', blz. 96)

Regelmatig horen en lezen wij in geestelijke lectuur dat de bede *Uw koninkrijk kome*, ten diepste bedoelt de bede van de kerk om de Tweede komst van Christus op aarde, om te oordelen de levenden en de doden. Diezelfde bede zou de bruid in Openbaring 22:20 ook doen: 'Ja, kom Heere Jezus!'. Vanzelfsprekend ligt in de bede *Uw koninkrijk kome*, ook de dringende bede van de bruid in Openbaring 22:20. Maar dit niet alleen. Want de Bruidskerk wordt in Openbaring 22 sprekende ingevoerd aan het einde van de eeuwen. Maar de Heere Jezus stond aan het begin van het *Koninkrijk der hemelen* toen hij het gebed Zijn discipelen leerde. Met *Uw koninkrijk* wordt bedoeld het koninkrijk der genade op aarde, waarvan de Vader - nu door Christus - in de hemel als Koning regeert. Deze bede houdt de wens in dat des Vaders koninkrijk op aarde voorspoedig moge zijn, dat het uitgebreid en vermeerderd mag worden. Ja zodanig dat Zijn wil geschiede, gelijk dat in de hemel gebeurt, alzo ook op aarde. Jezus verbindt Zelf deze bede aan de volgende: *Uw wil geschiede, gelijk in de hemel, alzo ook op de aarde*. Wij moeten niet bidden om de komst van Gods koninkrijk op aarde, *indien* het Gods wil zou zijn. Nee, dan werken wij met de verborgen besluiten en met de verborgen wil van God. In deze bede wil Jezus juist het tegendeel ons leren. Wij behoren te bidden om de komst van het koninkrijk van Zijn Vader, *opdat* Zijn wil geschiede op aarde. Hoe? Hier of daar een beetje? Nee. Jezus wil dat wij om een grotere glorie van de Naam van Zijn Vader bidden, op de hele aarde: *opdat Zijn wil op aarde geschiede, gelijk als in de hemel*. Hoe gebeurt het in de hemel? Met volkomen overgave? Ja. Wij moeten Gods bevel, Jezus opdracht en des Vaders wil zoeken, ernaar leven en erom bidden. Hoezeer staan zij die toekomstige, beloofde heerlijkheid van Gods koninkrijk tegen, die in hun opinie en woorden ertegen strijden, hoewel ze het gebed des Heeren misschien dagelijks bidden!

De auteurs van '*Elke morgen nieuw*', schrijven over deze materie als volgt:

Israël in zijn volledige eenheid is het model voor de verlossing. Het verzamelen van alle verdrevenen van Israël zal het teken zijn voor de verlossing. Een verlossing die, niet alleen geldt voor Israël, maar die een teken is voor alle 'ingezetenen der aarde en alle bewoners van de wereld', Jesaja 18:3.

Het verzamelen uit de vier hoeken van de aarde. Israël zal vanuit alle landen van de wereld, uit de vier hoeken van de aarde, naar het land verzameld worden. Enkele versies van de *tiende beracha* hebben dan ook na de woorden 'de vier hoeken van de aarde naar ons land' (zo de versies van Rambam, van de Sefardische liturgie, en van de Machzor Vitry). Het verlangen naar verlossing heeft zich in het Joodse volk altijd gemanifesteerd als een verlangen naar een werkelijke, een concrete bevrijding van onderdrukking; naar een terugkeer naar het land, waar Israël weer een zelfstandig volk kon zijn. Slechts enkele malen in de geschiedenis is het voorgekomen, dat dit concrete verlangen onderdrukt of gesublimeerd werd. Bekend is het streven van de Reformbeweging (een liberaliserende stroming in het Jodendom, ontstaan de vorige eeuw in Duitsland) om elke directe toespeling op het land Israël en elk concreet politiek Messiaans verlangen uit de liturgie te schrappen. Holdheim, de leider van het Reform Jodendom in Duitsland (1806-1860) probeerde in het Jodendom te onderscheiden tussen de religieuze en ethische elementen en de politiek-nationale inhoud van de traditie. De Joden waren burgers van het land waarin zij leefden. Zij hadden niets meer te maken met alles wat het land Israël betrof. Voor Holdheim betekende de emancipatie van de Joden in zijn dagen het begin van het Messiaanse tijdperk van de universele broederschap. Dit Messiaanse tijdperk vereiste de afschaffing van die cultische voorschriften, van die 'engnationalistische' concepten, die naar zijn mening de broederschap van alle mensen in de weg stonden. Teksten als die van *de tiende*

beracha werden dan ook in de Reformbeweging veranderd. Het verlangen naar het land, naar de terugkeer naar Israël, werd het verlangen naar het universele mensdom. Het grootste deel van het Jodendom heeft dit streven van de Reformbeweging niet overgenomen. Het bleef vasthouden aan de woorden van de traditie en aan de traditie zelf: **door de verlossing van Israël zou ook de verlossing van de volken kunnen plaatsvinden**. De verlossing betekende niet het opgeven van het eigen wezen om op te gaan in een algemene mensheid. Verlost worden betekent juist: worden wat God bedoeld heeft, dat Israël zou zijn: één volk, een eenheid.

Het verlangen naar een eigen identiteit, die alleen in het land Israël kon worden verwerkelijk, kon niet worden 'weg' gesublimeerd en 'weg' vergeestelijkt. Dit verlangen is een concreet verlangen, dat zich verzet tegen elke over-idealistische sublimatie en vergeestelijking. Door de gruwelijke gebeurtenissen van de tweede wereldoorlog is elk negentiende-eeuws idealisme, elk geloof in emancipatie en elke verwachting die men van assimilatie kon hebben, kapotgeslagen. Ook het liberale Jodendom is teruggekomen van de weg het Messiaans verlangen te doen opgaan in een onbepaald verlangen naar een universeel mensdom. In geen enkele versie van het Achttiendegebed ontbreekt nu nog de *tiende beracha*. En dan in zijn oorspronkelijke tekst. Nog duidelijker dan in deze *beracha* wordt het concrete verlangen tot uiting gebracht in de laatste woorden van de Sjoferot:

Onze God en God van onze Vaderen, blaas op de grote sjofer tot onze vrijheid en verhef een teken om onze ballingen te verzamelen en doe degenen van ons die verstrooid zijn, van onder de volken naderen en breng die verspreid zijn van ons, bij elkaar van de uitersten der aarde. Breng ons naar Sion, Uw stad, met gejubel en naar Jeruzalem, het huis van Uw heiligdom, in een eeuwige vreugde; en daar zullen wij voor U de offers, waartoe wij verplicht zijn, bereiden, zoals ons in Uw Thora is bevolen door de hand van Mozes Uw knecht uit de mond van Uw glorie, zoals gezegd wordt: 'En op de dag van jullie vreugde, op jullie feestelijke bijeenkomsten, op het begin van jullie maanden zullen jullie blazen op je trompetten over je brandoffers en over offeranden van je vredeoffers. En ze zullen jullie tot een herinnering zijn voor de Heere jullie God. Ik ben de Heere, jullie God' (Num 10:10).

De bede om Gods koninkrijk houdt niet alleen de zekere komst in van de heerlijke kerkstaat, maar tevens de verlossing van het volk die als middel daartoe zal dienen. We sluiten onze bespreking van de tiende *beracha* af met een fragment uit een rede van David Ben Goerion de eerste premier van de staat Israël, 1948. Hij zei ter gelegenheid van de stichting van de staat Israël:

'Gedurende duizenden jaren bestond voor ons het bittere en harde vermaan: 'De Heere heeft jullie onder alle volken verspreid van het ene einde van de aarde tot het andere Jullie zullen onder die volken geen rust vinden en er zal geen rustplaats zijn voor jullie voetzool. De Heere zal jullie daar een bevend hart geven, ogen vol heimwee en een ziel vol verdriet. Zonder ophouden zal jullie leven in gevaar zijn. Jullie zullen nacht en dag bang zijn en jullie zullen je leven niet zeker zijn door de vrees, die jullie hart vervult en door wat jullie ogen zien' (Deut. 28, 64-67).

Voor onze ogen en in onze dagen verzamelen zich de verdrevenen van Juda vanuit alle hoeken van de aarde, vanuit alle volken waarheen zij verdreven zijn, vanuit het oosten en vanuit het westen, vanuit het noorden en vanuit het zuiden, vanuit alle delen van de aarde. Zij vestigen zich in hun land, het verlost land Israël. Het is niet de eerste keer, dat de Joden terugkeren naar hun land en opnieuw hun nationaal bestaan beginnen. Zo was het ook meer dan 2500 jaar geleden. In de dagen van Zerubabel, van Ezra en

Nehemia keerden de ballingen van Sion terug uit Babel onder de bescherming van de koning van Perzië. De eersten die naar Sion terugkeerden, legden de basis voor de tweede tempel. Zij brachten de sociale en de culturele veranderingen op gang die voor alle tijden het karakter en het wezen van het Joodse volk zouden vormen. Terecht werd door de rabbijnen gezegd: Ezra zou het waard geweest zijn, dat de Thora door zijn hand aan Israël werd gegeven, wanneer Mozes hem niet zou zijn voorgegaan. Want niet alleen werd de 'doorbroken muur' van Jeruzalem in zijn tijd herbouwd. Maar meer dan in welke tijd ook, werd toen de muur van het Jodendom opgericht. Toen werden de geestelijke inhouden van de traditie van het Hebreeuwse volk gevormd die tot op de huidige dag nog actueel zijn De terugkeer uit Babel behoort zonder twijfel tot de vaste en beslissende gebeurtenissen in de Joodse geschiedenis.

Anders, groter en moeilijker is de terugkeer uit de ballingschap, die in onze dagen zich voltrekt. In de tijd van Ezra en Nehemia bestond er slechts één ballingschap, die van Babel. Ze had slechts zeventig jaren geduurd. Babel lag dicht bij Israël. Vele van de ballingen hadden nog familiebanden met achtergeblevenen in het land. Het aantal van degenen, die terugkeerden, was niet groot. Zo is het niet met de beweging die in onze dagen plaatsvindt. Al aan het einde van de tweede tempelperiode werd Israël verstrooid over de hele wereld in alle landen van de Romeins-Griekse wereld. Van toen af werd de verstrooiing voortdurend groter. Er is bijna geen land ter wereld, waar niet een Joodse gemeenschap bestaat. De terugkeer naar Sion in onze dagen is naar de letter en naar de inhoud een 'verzameling van de ballingschappen'. Van het ene einde van de aarde en van het andere, uit dichtbij en verre landen, uit alle delen van de wereld. ... En niet na een korte tijd, maar na duizenden jaren van rondtrekken in ballingschap, na zoveel jaren van afsnijding van het historische vaderland. En het zijn niet alleen enkelingen die terugkeren naar hun land. Niet één uit elke stad, of twee uit een familie, maar gemeenschappen, hele bevolkingsgroepen. Zij staan op en vestigen zich in hun oorspronkelijke geboorteland. Uit Bulgarije, uit Jemen, uit Polen, uit Marokko, uit Griekenland en uit Turkije, uit Argentinië, uit Zuid-Afrika, uit Duitsland en uit Oostenrijk, uit Tunesië en uit Algerije, uit Peru en uit Egypte enz. enz. ...

En we staan nog maar aan het begin van het wonder; de verzameling van de ballingen staat nog maar aan haar begin. Nooit bestond er iets dergelijks in de tijd van de eerste tempel en ook nooit in de tijd van de tweede tempel. Nooit was er een dergelijke terugkeer in de geschiedenis van ons volk of in de geschiedenis van welk ander volk dan ook. Immers geen volk is zo verstrooid als de zonen van Israël verstrooid zijn. Het is nooit opgekomen bij de verdrevenen van een ander volk om dat te doen, wat de verdrevenen van Israël gehoopt en uitgevoerd hebben: de verzameling van de ballingen in het historische geboorteland. Zonder de grote vernieuwing in ons bestaan, zonder de staat Israël, zou de verzameling van de ballingen niet mogelijk zijn geweest. Maar laten we ook beseffen en begrijpen dat zonder de verzameling van de ballingen ons bestaan nooit hersteld had kunnen worden, en onze staat nooit stand zou kunnen houden. (geciteerd in Sefer ha-Moadiem, Jom ha-Atsmaet, p.247v).

Zondag 49

Vr. 124. Welke is de derde bede?

Antw. Uw wil geschiede gelijk in den hemel, alzo ook op de aarde. Dat is: Geef dat wij en alle mensen onzen eigen wil verzaken, en Uw wil, die alleen goed is, zonder enig tegenspreken gehoorzaam zijn; opdat alzo een iegelijk zijn ambt en beroep zo gewilliglijk en getrouwelijk moge bedienen en uitvoeren, als de engelen in den hemel doen.

De derde bede komt enigszins overeen met de vierde zegenbede in het Achttiengebed. 'Gij begunadigd (begunstigd) de mens met kennis en leert de mens (hebr. enosj = sterveling) wetenschap.'

Wetenschap betekent in deze bede inzicht in de wetten en de wil des Heeren. Deze zegenbede uit het Achttiengebed wordt verklaard in 'Elke morgen nieuw', blz. 179. 'Alleen door kennis en inzicht weet de mens van zijn verantwoordelijkheid, kent hij zijn plaats tegenover God, en weet te vragen.' Rabbi Koch zegt: 'Het doel is, de kennis zó te gebruiken, dat wij God kennen in al Zijn wegen, op al onze wegen; dat wij Hem heiligen, door onze gewone dagelijkse bezigheden te heiligen. Daarvoor heeft de mens kennis nodig. Kennis van te kunnen onderscheiden, kennis om te heiligen, kennis van het doel, de volmaking.' Allen morgen nieuw, blz. 181.

Nog korter luidt de Havdala toevoeging, (blz. 182): 'Gij hebt ons met kennis van Uw wet begunstigd en ons geleerd de wetten van Uw wil te doen.'

Commentaar van de auteurs van '*Elke morgen nieuw*': door kennis, wetenschap, inzicht en verstand weet de mens het gewone te heiligen. Daardoor is hij in staat onderscheid maken. Daardoor heeft hij de wijsheid te onderscheiden tussen profaan (= werelds) en heilig, tussen goed en kwaad, zoals Salomo eens vroeg, 1 Koningen 3:9.

Een korter en kernachtiger betekenis van Jezus' woord *Uw wil geschiede*, is niet makkelijk te vinden. De toevoeging van de derde bede: *gelijk in de hemel, alzo ook op de aarde*, komt niet letterlijk voor in het Achttiengebed. Maar de zaak zelf vinden wij in de derde en de vierde zegenbede. In de derde zegenbede komt de zin voor: ...en de heiligen loven U elke dag. Volgens sommigen gaat het hier over de engelen, Jesaja 6: '*en de een riep tot de ander en zeide: heilig, heilig, heilig is de HEERE der heirscharen; de ganse aarde is van Zijn heiligheid vol.*' 'Elke morgen nieuw', blz. 171. Een andere uitleg is van Rabbi Aboedraham: 'Dit is Israël. Want er is geschreven: '*Gij zijt zult heilig zijn, want ik, de Heere uw God, ben heilig.*'

Deze twee verklaringen sluiten elkaar allerminst uit.

Hoezeer de derde zegenbede overeenkomt met de derde bede uit *het gebed des Heeren* blijkt nog uit enkele citaten. Alle morgen nieuw, blz. 174,175.

- De biddende gemeenschap heiligt God op aarde, zoals de engelen Hem in de hemel loven.
- Deze engelen zijn zowel de engelen in de hemel die God loven, als de gemeenschap van Israël op aarde.
- Alleen in de bedding van de gemeenschap is de mens in staat zijn taak op aarde te volbrengen: de navolging van God, waarin de heiligheid van Gods Naam voor hem een levensprogramma wordt.

Zondag 50

Vr. 125. Welke is de vierde bede?

Antw. *Geef ons heden ons dagelijks brood. Dat is: Wil ons met alle nooddrift des lichaams verzorgen, opdat wij daardoor erkennen dat Gij de enige Oorsprong alles goeds zijt, en dat noch onze zorg en arbeid, noch Uw gaven, zonder Uw zegen ons gedijen, en dat wij derhalve ons vertrouwen van alle schepselen aftrekken en op U alleen stellen.*

De vierde bede komt overeen met de negende zegenbede van het Achttiengebed. Alleen met dit verschil dat het gebed des Heeren spreekt van 'elke dag.', terwijl het

Achttiengebed spreekt van dit jaar. 'Zegen dit jaar', betekent: 'zegen deze jaarkring, namelijk de jaarseizoenen; geeft zegen op Zijn tijd en de zon, zodat we straks met de rijke oogst gezegend worden.' Het gaat niet om de zegen en de rijke oogst opzich. Het gaat erom hoe ze functioneren binnen het kader van de relatie tussen de mens en God. Maar binnen dit kader heeft de natuur haar plaats en vraagt de mens om regen op zijn tijd'. "Elke morgen nieuw", blz. 228.

De *alledaagse* zorg van levensonderhoud staat in het grote perspectief van het proces van verlossing dat van dacht tot dag voortschrijdt, vanaf de verlossing uit Egypte tot aan de verlossing aan het eind der tijden. Rabbi Eleazar zei: de Schrift stelt de verlossing - uit Egypte - gelijk aan het levensonderhoud, en het levensonderhoud aan de verlossing. Er wordt immers gezegd: *'En Hij heeft ons onze tegenpartijders ontrukkt*, psalm 136:24 en direct daarna: *'Die alle vlees spijs geeft'*, vers 25. Evenals de verlossing een wonder is, is ook het levensonderhoud een wonderdaad. Evenals het levensonderhoud *elke dag* [dagelijks] komt, komt de verlossing elke dag. "Elke morgen nieuw", blz. 131. [Let op de overeenkomst met de 4^e bede: dagelijks brood. Het Hebreeuwse woord *lechem*, met *brood* vertaald, betekent spijs, levensonderhoud. De vierde bede is echt Joods of liever echt Bijbels. Wij westerlingen, stoere orthodoxe christenen, zouden deze volgorde nooit zo opstellen. Als wij de beden hadden moeten opstellen was de vijfde bede om vergeving van onze schuld geplaatst vóór de bede om levensonderhoud. De Bijbelse gedachtegang is anders. Het lichaam is in dienst van God en vereist een belangrijk aspect in Zijn dienst.

'In de Joodse gedachtegang is de maaltijd en het zeggen van de beracha, - de zegenbede - een samenhangende eenheid in de tijd; en de maaltijd is op dat moment een onderdeel van een geïntegreerde religieuze ervaring.' ('Elke morgen nieuw', blz. 226)

Zondag 51

Vr. 126. Welke is de vijfde bede?

Antw. *Vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onzen schuldenaren. Dat is: Wil ons, arme zondaren, al onze misdaden, en ook de boosheid, die ons altijd aanhangt, om des bloeds van Christus wil niet toerekenen, gelijk wij ook dit getuigenis Uwer genade in ons bevinden, dat ons ganse voornemen is onzen naaste van harte te vergeven.*

Het eerste deel van de vijfde bede is weer gericht aan onze Vader in de hemelen. Ze komt volmaakt overeen met de zesde zegenbede van het Achttiengebed. *'Vergeef ons, onze Vader,... wat wij misdrijven.'* In het Hebreeuws worden twee woorden gebruikt voor de zondesschuld.

Sjegaga: vergissing en ongewilde overtreding.

Zadon: moedwillige overtreding, met voorbedachte rade.

Aboedrachim merkt op: vergeving en zonde staat bij Vader en kwijtschelding en rebellie bij Koning; omdat alle moedwillige overtredingen die een zoon doet bij de Vader op onopzettelijke overtredingen lijken; en in Zijn ogen zullen ze licht te vergeven zijn. Zoals de zonde lichter is dan rebellie. Maar voor de Koning lijkt de onopzettelijke overtredingen moedwilligheid... en daarom moet men tegen Hem zeggen: wat wij hebben gerebelleerd; immers rebellie is ernstiger dan zonde.' "Elke morgen nieuw", blz. 199.

Jezus noemt echter alle zonden onder een noemer: schulden. Jezus koppelt aan deze bede een belofte: *gelijk wij ook vergeven onze schuldenaren.*

De rabbi's leren: ' dat bekering en schuldbelijdenis onmisbare voorwaarde zijn voor het vragen om vergeving. Overtredingen tussen de mens en God - de grote verzoendag verzoent ze. Overtredingen tussen de mens en zijn medemens - de verzoendag verzoent zij niet, voordat hij het goed gemaakt heeft met zijn medemens.' "Elke morgen nieuw", blz. 202.

Indien wij een gebed moesten opstellen voor onze kinderen, of voor kerkelijk gebruik, zou er zo'n verband zoals Jezus legt tussen vergeving van onze zonden en onze daad van verzoening tegenover mensen, nooit in verwerkt worden. Wij zouden bang zijn dat we de zuivere Evangelische leer van de rechtvaardigmaking tekort doen. Maar laten we nu toch niet zo waanwijs zijn en eenvoudig Jezus volgen, dan doen wij Hem werkelijk niet te kort en Zijn leer evenmin.

Zondag 52

Vr. 127. Welke is de zesde bede?

Antw. Leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van den boze. Dat is: Dewijl wij van onszelven zo zwak zijn, dat wij niet een ogenblik zouden kunnen bestaan, en daartoe onze doodsvijanden, de duivel, de wereld en ons eigen vlees, niet ophouden ons aan te vechten; zo wil ons toch behouden en sterken door de kracht Uws Heiligen Geestes, opdat wij in dezen geestelijken strijd niet onderliggen, maar altijd sterken wederstand doen, totdat wij eindelijk ten enenmale de overhand behouden.

Vr. 128. Hoe besluit gij uw gebed?

Antw. Want Uw is het Koninkrijk en de kracht en de heerlijkheid in der eeuwigheid. Dat is: Zulks alles bidden wij van U, daarom, dat Gij, als onze Koning en aller dingen machtig, ons alles goeds te geven den wil en het vermogen hebt, en dat alles, opdat daardoor niet wij, maar Uw heilige Naam eeuwiglijk geprezen worde.

Vr. 129. Wat beduidt het woordeken: Amen?

Antw. Amen wil zeggen: Het zal waar en zeker zijn. Want mijn gebed is veel zekerder van God verhoord, dan ik in mijn hart gevoel dat ik zulks van Hem begeer.

De inhoud van de 6e bede is verlossing. Hetzelfde thema komen we ook tegen in de 7e zegenbede van het Achttiengebed. 'Zie op onze ellende... en verlos ons, want een sterke Verlosser...

Rashi geeft er een volgende verklaring van: 'Ook al is dit verlossing, het is nog niet dé verlossing uit de ballingschap, maar het is de verlossing waarmee Hij ons verlost uit de benauwdheden die altijd over ons komen.' ('Elke morgen nieuw', blz. 210)

'Den boze' vinden wij niet in het Achttiengebed, maar wel vinden we overeenkomsten in 12e zegenbede. Daar komen de volgende woorden voor:

Mesjoemadiem, lasteraars, of afvalligen.

Aribiem, vijanden.

Er wordt over kwaden gesproken en een regiem van willekeur. Hetzelfde woord wordt door de Statenvertalers vertaald met: trotse. Het Bijbels woordenboek vertaalt: slecht, gemeen, moedwilligen.

De bedoeling is duidelijk genoeg. De bidder van het Achttiengebed vraagt zijn Vader en Koning hem te bewaren voor de helse aanslagen van de duivel en zijn aanhang. Dat sommige stromingen in het Jodendom deze bede later toegepast hebben op Jezus van Nazareth en Zijn volgelingen, is vreselijk. Maar het is hier niet de plaats om daar dieper op in te gaan.

Leidt ons niet in verzoeking komt niet voor in het Achttiengebied. In Genesis 22 vers 1 staat dat God Abraham verzocht. Deze verzoeking hield een proefgebied in en werd gevolgd door een vernieuwde verbondsbelofte, waarin de Heere zelfs zwoer. Deze soort verzoeken worden hier niet bedoeld. Integendeel de verzoeking die hier bedoeld is, wordt toegelicht door de apostel Jacobus hoofdstuk 1:13-17. De vraag kan gesteld worden, waarom Jezus ons dan leert bidden dat de Vader ons niet in verzoeking leidt? Mijn inziens heeft het alles te maken met de Joodse en Bijbelse manier van denken. De Joden zagen in alle gebeurtenissen de Goddelijke regering of toelating. 'De boze', de duivel en de zonde zou ons nooit kunnen verzoeken, als God het niet om wijze en rechtvaardige redenen toeliet.

In '*Elke morgen nieuw*', blz. 156,157 wordt deze Goddelijke beschikking besproken bij de tweede zegenbede van het Achttiengebied, naar aanleiding van de uitdrukking: *...Koning, Die doodt en doet leven*. Men legt dit als volgt uit: 'Ook de dood, ook het kwaad, de boze, ook het leed hebben met God te maken. Hoe dat moet worden ingevuld blijft open. Slechts één ding is daarover met zekerheid zeggen: dat niets in de wereld buiten God omgaat betekent niet - en dat kan niet voldoende onderstreept worden - dat God verantwoordelijk zou zijn voor alles wat in de wereld verkeerd gaat. Wij mogen God niet laten opdraaien voor het falen van de mens.

Het slot luidt: *Want Uw is het Koninkrijk*. Ik ben geneigd te zeggen, Joods kun je het niet uitdrukken. In het Hebreeuws staat: *Want, of, omdat het Koninkrijk U toebehoort*. Het werkwoord *zijn* wordt in heel veel gevallen in het Hebreeuws niet uitgedrukt. De Statenvertalers hebben dit manco in het Hebreeuws vertaald volgens de regels van de Nederlandse taal. Slechts één voorbeeld. Wij zeggen: 'ik heb een boek', of 'dit boek is van mij.' In het Hebreeuws zegt men: *boek aan mij*. David zegt dikwijls in de aanhef van zijn Psalmen, in het Hebreeuws: *psalm aan David*. Dat betekent in eenvoudig Nederlands: *een psalm behoort aan David*. Of, *een psalm van David*. Salomo zegt: *Mijn Liefste mijn en ik Zijn*. Hooglied 2:16. In vloeiend Nederlands zeggen wij: *Mijn Liefste is de Mijne en ik ben de Zijne*. Of, *mijn Liefste behoort mij en ik behoort Hem toe*.

Het Hebreeuws slot van het Onze Vader luidt: *Want koninkrijk aan U, kracht en de heerlijkheid tot in eeuwigheid*. Hoewel deze uitdrukking niet letterlijk in het Achttiengebied staat, komen we de betekenis ervan overal in de Joodse literatuur tegen. Ook in het Nieuwe Testament, door Joden geschreven, in Joodse stijl.

1 Petrus 4:11, Welken toekomt de heerlijkheid en de kracht in alle eeuwigheid. Amen.

1 Petrus 5:11, Hem zij de heerlijkheid en de kracht in alle eeuwigheid. Amen.

Judas vers 25, ... zij heerlijkheid en majesteit, kracht en macht beide nu en in alle eeuwigheid. Amen.

Openbaring 1:6, Hem zij de heerlijkheid en de kracht in alle eeuwigheid. Amen. Zie ook Mattheüs 24:30; Markus 13:26; Lucas 21:27; Openbaring 5:12, 13.

A. Het Hebreeuwse woord 'olam' (= eeuwigheid) heeft de volgende betekenissen volgens Trommius' Concordantie:

B. Iets wat geen einde heeft, zoals mensen, engelen, de nieuwe hemel en de nieuwe aarde.

C. Hij Die geen begin en geen einde heeft; dat is God alleen.

D. Een langdurig tijdvak, b.v. één of meerdere *eeuwen*.

2 Kronieken 2:4 Salomo wenst dat de tempel voor *eeuwig* in Israël zal zijn.

Job 19: 24 Job wenst dat zijn woorden voor *eeuwig* in een rots gehouden werden.

Job 22:15 Hebt gij het pad *der eeuw* waargenomen?
 Psalm 77:6 Ik overdacht de *jaren der eeuwen*.
 Prediker 1:4 De aarde staat in *der eeuwigheid*.
 Prediker 3:11 Ook heeft Hij *de eeuw* in hun hart gelegd.
 Prediker 9:6 Zij hebben geen deel meer in *deze eeuw*.

De slotbede en *Amen* komen niet voor in het Achttiengebied, maar wel de zegenwens, die dezelfde betekenis heeft: *gezegend zijt gij Heere!* Deze wens komt in elke zegenbede een of meerdere keren voor.

Wij zijn nu gekomen aan het slot van het *Onze Vader*. In dit gebed openbaart God Zich in Zijn Vaderlijke liefde en zorg aan Zijn kinderen. Het Vaderhart gloeit van liefde voor allen die op Hem betrouwen. Hij zorgt voor hun tijdelijk en geestelijk goed.

In dit gebed legt de bidder zijn hart open voor God en mensen. Hij gaat niet met angst en vrees tot de Rechter, Die met uitgetrokken zwaard staat om zijn zonden te wreken. Door genade heeft hij de Heere leren kennen als een liefhebbend Vader in en door Zijn Zoon. Als vrucht van de verzoening met God heeft hij niets liever dan dat de Naam van Zijn vader verheerlijkt wordt op aarde. Dat vindt vooral plaats als het koninkrijk van de Vader uitgebreid wordt op aarde. En wel zó dat Gods wil gezocht en gedaan mag worden, zo vurig als de engelen in de hemel. Om daarin werkzaam te zijn bidt een kind van God om dagelijks levensonderhoud voor hem en al zijn medegelovigen. Daarna bidt hij om vergeving van zijn dagelijkse zonden, om bewaring van satans verzoeking en verlossingen van alle boze, zondige machten.

Tot slot verheft zijn hart zich voor de troon van God, wenst, bidt en vertrouwt hij dat God zijn gebed zeker zal verhoren, want het is gericht op de verheerlijking van Zijn God. Die alle eer en lof toekomt, tot in eeuwigheid.

De bidder voelt in zijn hart de vereniging met Gods Naam, koninkrijk en wil en is ten volle verzekerd en vertroost dat zo'n trouwe Vader voor Zijn eer zorgdraagt en hem eens volkomen verlossen zal van deze zondige wereld en zal overbrengen in Zijn hemels koninkrijk.

Het hart van de Vader is in Christus Zijn Zoon, en het hart van de Zoon is in Zijn gelovige kinderen. Opdat vervuld wordt hetgeen Jezus eens bad tot zijn Vader: "*Vader, Ik wil dat zij allen één zijn, gelijk Gij Vader in Mij en Ik in U.*" Johannes 17:21. De echo van Jezus' voorspraak bij de Vader wordt in het hart gevoeld door Zijn Geest. Hier is hemel en aarde weer verenigd. Hier rust een Drie-enig Verbondsgod en berust een gelovige. Amen.

SERIE: Joodse oudheden.

Deel 1: DE HEBREEUWSE TAAL de mooiste van allemaal
Onderzoek naar de taal van Adam en van de Heilige Schrift

Deel 2: GOD SPRAK HEBREEUWS In den beginne schiep God ... de éne taal.
De taal die God sprak en Abraham

Deel 3: HET JOODSE ACHTTIENGEBED DE BRON VAN HET ONZE VADER
Vergelijk tussen het 'Achttingebed' en het 'Onze Vader'.